

Summary

Woznyakova K. A. The aim of economic-legal facilities of the economy deshadowing as a direction of counteraction in legalization of profits got by a criminal way. — Article.

The basic backgrounds of origin and distribution of such phenomenon as «shadow economy» are analyzed in the article. The harm inflicted by shadow economy to the economic security of Ukraine is viewed. The promise of improvement of the Ukrainian legislation are elucidated in the article.

Keywords: legalization, shadow economy, capital market, profits, money laundering, counteraction, methods of control, taxation, monitoring.

УДК 343.985:343.388

О. О. Кашук

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗВ'ЯЗКУ «ЖЕРТВА — ЗЛОЧИНЕЦЬ» У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Постановка проблеми. У криміналістиці велика увага приділяється розробці і вдосконаленню методик розслідування окремих видів і груп злочинів. З цією метою робляться спроби наукової розробки та впровадження у практику розслідування нових методів розслідування злочинів.

На сьогодні спостерігається низький рівень ефективності і результативності боротьби зі злочинністю, що пояснюється багатьма причинами, зокрема, недостатністю ефективних методів розслідування, новітніх його інструментаріїв, недовістю рекомендацій з проведення окремих слідчих та інших процесуальних дій, недосконалістю планування розслідування та ін.

Рівень боротьби зі злочинністю безпосередньо залежить від якості і доцільності наявних методів і засобів розслідування. Отже, виникає потреба у пошуку нових, більш ефективних способів та методів розслідування злочинів.

У зв'язку з цим доволі актуальним і цікавим є питання використання зв'язків між жертвою та злочинцем у процесі розслідування злочинів.

Стан дослідження. Певні аспекти цієї багатогранної проблеми розглядалися у працях таких науковців, як Р. С. Белкін, В. М. Биков, В. С. Бурданова, О. М. Васильєв, О. Й. Дворкін, С. П. Зеленковський, Є. П. Іщенко, Г. М. Мудьюгін, В. І. Полубинський, В. Л. Синчук, В. В. Тіщенко, Є. О. Центров, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков, Н. А. Якубович, однак не вирішеними залишається безліч питань, тому дана тема потребує детального розроблення і вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою даної статті є розкриття сутності і значення використання зв'язку «жертва — злочинець» у розслідуванні злочинів. Для досягнення поставленої мети є необхідним вирішення наступних завдань:

- визначення ролі потерпілого у процесі розслідування злочину;
- виведення класифікації зв'язків між потерпілим і злочинцем;
- з'ясування впливу даних про зв'язок «жертва — злочинець» на процес встановлення обставин злочину.

Виклад основних положень. У природі немає відособлених предметів і явищ, оскільки об'єктивна форма існування матерії виражається у її зв'язку [1, с. 204]. Зв'язок виражає рух, рухом характеризується зв'язок [2].

Як зазначає А. І. Уйюмов, все у світі так чи інакше, безпосередньо чи опосередковано пов'язане одне з одним. Один атом пов'язаний з іншим, інший ще з іншим і т. д., а всі разом вони складають таке ціле, зв'язок з яким для Сонячної системи може бути суттєвим. Разом зі зміною зв'язку буде змінюватися і відношення.

Однак зв'язки потрібно відрізнити від відносин, оскільки зміна відношення буде відбуватися зовсім не так, як зміна зв'язку. За наявності взаємозв'язку між речами, зміна однієї приводить до зміни й іншої речі. Взаємовідносини не означають, що зміна однієї речі буде визначати зміну іншої. При зміні однієї речі її відношення до іншої речі змінюється, але сама ця інша річ залишається незмінною, якщо відсутня будь-яка інша причина такої зміни речі. Тому категорії зв'язку і відношення не потрібно ототожнювати [3, с. 50].

Проте як зв'язки, так і відносини між речами, явищами і предметами однаково важливі для встановлення тих чи інших особливостей, якостей, властивостей і змін тих чи інших речей, явищ і предметів. Встановлення таких зв'язків і відносин може розкрити ту чи іншу інформацію про взаємопов'язані та взаємодіючі речі, предмети або явища, яка в кожному конкретному випадку цікавить дослідника, що розкриває дані зв'язки та відносини.

Діяльність з розслідування злочинів — це дослідницька, творча діяльність уповноважених на те органів, яка полягає у виявленні особи, що вчинила злочин, та інших важливих його обставин, необхідних для правильної кваліфікації злочину, а також для його розкриття і притягнення винуватих осіб до кримінальної відповідальності. У процесі розслідування важливо встановити всі елементи, всі складові злочину. Головними і пов'язуючими ланками між усіма іншими елементами злочину є категорії жертви і злочинця, а також зв'язок, який існує між ними. Цей зв'язок досліджується багатьма науками, кожною з огляду на її об'єкт і предмет дослідження.

На сьогодні, коли з кожними змінами у законодавстві щодо потерпілих спостерігається розширення їхніх прав, гарантій їхнього захисту у кримінальному судочинстві, напрошується висновок про їхню значну, можна сказати, в деяких випадках навіть вирішальну роль як для процесу розслідування справи, так і для вирішення її в результаті судового розгляду. Потерпілий від злочину завжди був і залишається важливим джерелом інформації про обставини протиправного діяння, яке було вчинено відносно нього. Однак і сьогодні його роль досить часто залишається поза увагою органів і посадових осіб, які проводять розслідування, здійснюючи його стандартно, не витрачаючи часу на з'ясування важливих обставин, пов'язаних з ним, у тому числі на дослідження його відносин з оточуючими його людьми, серед яких може бути і злочинець.

Як вірно вказують В. С. Бурданова і В. М. Биков, версія про те, що злочинець певним чином пов'язаний із потерпілим, повинна висуватися в обов'язковому

порядку, навіть у випадках, коли на перших етапах розслідування такий зв'язок не розглядається і про нього немає жодних відомостей [4, с. 10].

Зв'язок «жертва — злочинець» виникає як наслідок розвитку злочинної події і дій особи, що вчинила злочин, її взаємодії із жертвою посягання. Зв'язки і відносини майбутньої жертви і майбутнього злочинця набувають юридичного значення з моменту вчинення злочину чи безпосередньо після нього.

Акт злочинного посягання перетворює існуючий до нього зв'язок цих осіб, що носив особистий, побутовий характер, у зв'язок кримінальний. У випадках, коли злочинець і потерпілий до вчинення злочину не зустрічалися, знайомі не були, в основі розвитку зв'язку лежить тільки факт вчинення злочину [5, с. 82].

Зв'язок «жертва — злочинець» не є одноманітним, а характеризується різного роду особливостями, залежно від чого і розрізняють різні види зв'язку між злочинцем і його жертвою.

Так, вітчизняні кримінологи, насамперед, вказують на об'єктивні та суб'єктивні зв'язки між злочинцем і потерпілим. Об'єктивний зв'язок існує між потерпілими та злочинцями незалежно від того, знають вони один одного чи ні. Їх об'єднує час і місце вчинення злочину. У деяких випадках злочинних посягань об'єктивний зв'язок між різними незнайомими людьми перетворює їх на співпотерпілих (потенційних або реальних) і часто зумовлює їхню поведінку та спільні дії.

Суб'єктивний зв'язок «злочинець — жертва» наявний за умови, що вони знають один одного. Зв'язок «злочинець — жертва» у віктимології розглядається не тільки як відношення, але й як тривала подія, що існує в певному просторі та часі, зміст якої визначає поведінку потерпілих, їхню взаємодію зі злочинцями до, під час, а інколи й після вчинення злочину. Зв'язок «злочинець — жертва» може розглядатись і як певний стан, коли в одній особі «уживаються» злочинець і жертва одночасно чи по чергову [6, с. 106].

«Деталізація суб'єктивного зв'язку між потерпілим і посягачем, — відмічає Л. В. Франк, — повинна бути багаторівневою, повинні бути уточнені найтонші перехідні грані» [7, с. 95].

У криміналістиці є теж свої точку зору з приводу видів зв'язків між злочинцем і потерпілим.

Є. О. Центров пише, що як одна з важливих підстав при розмежуванні видів зв'язків виступає *характер соціальних контактів, що існували до завершення злочину між злочинцем і потерпілим*. Відповідно до цього критерію, залежно від ступеню близькості, інтенсивності і тривалості відносин зі злочинцем потерпілі поділяються на три групи: 1) особи, які перебували зі злочинцем у різних відносинах спорідненості, властивості, а також у фактичних шлюбних відносинах; 2) знайомі злочинця, у тому числі: а) за місцем проживання, місцем народження; б) за спільною роботою, навчанням, службою в армії, громадською діяльністю, спільним проведенням відпочинку і дозвілля (туристи, риболови, спортсмени і т. д.); в) за випадковими зустрічами на вулицях, у клубах, на дискотеках; г) у результаті участі у злочинній діяльності

та інші знайомі. Ця група характеризується такими параметрами знайомства: очне, заочне (за описом знайомих, перепискою, телефонними розмовами), тривале, короткочасне, близьке (друзі, знайомі), поверхове, взаємне, одностороннє (коли лише один знає про іншого), випадкове;

3) потерпілі, не знайомі зі злочинцем, що зустрілися з ним безпосередньо перед вчиненням злочину чи незадовго до нього абсолютно випадково (на вулиці, у парку), або у зв'язку з виконанням своїх службових чи громадських обов'язків (працівники міліції, сторожі, інкасатори, водії таксі).

Залежно від *часу виникнення* зв'язок поділяється на: 1) той, що утворюється до вчинення злочину; 2) той, що виникає у процесі злочинного посягання.

За *характером взаємодії потерпілого і злочинця у процесі вчинення злочину* зв'язок може бути безпосереднім чи опосередкованим.

За *обставинами утворення* зв'язок поділяється на: 1) розвинутий в результаті певних взаємовідносин, що існували між злочинцем і його жертвою до вчинення злочину; 2) утворений в результаті гостроконфліктної ситуації безпосередньо до чи у момент вчинення злочину; 3) той, що утворився за відсутності яких-небудь конфліктних взаємовідносин між жертвою і посягачем до вчинення злочину [8, с. 59–61].

З'ясування зв'язку між злочинцем і його жертвою може зіграти вирішальну роль у встановленні особи того й іншого, побудови вихідних слідчих та оперативно-розшукових версій, а також в успішному розслідуванні та розкритті злочину.

Частими є випадки, особливо у злочинах насильницької спрямованості, коли взаємовідносини жертви і злочинця складаються таким чином, що причиною протиправного діяння стає така ж протиправна поведінка самого потерпілого. Вчення про поведінку потерпілого та його зв'язок зі злочинцем є достатньо розвинутим, таким, що пройшов тривалий шлях свого становлення. Таке вчення отримало назву «криміналістична віктимологія» і являє собою науковий напрямок, пов'язаний із криміналістичним аспектом вивчення жертви злочину, покликаний оптимізувати процес розкриття злочину, перш за все, тяжких посягань на особу, зокрема, умисних убивств [9, с. 52]. Взагалі віктимологія у межах кримінології є її галуззю, що вивчає особу жертви (потерпілого від злочину) та її роль у механізмі злочинної поведінки [10, с. 5].

Однак на відміну від кримінологічної віктимології, де дослідження спрямовані на пізнання схильності різних категорій громадян бути жертвами злочину, криміналістичне вчення про жертву спрямоване на дослідження мотивів, мети і механізму вчинення злочину [11, с. 2].

Жоден злочин не вчиняється без причини. Йому завжди передують певні фактори, що побуджують злочинця вчинити злочин. Тому необхідно враховувати властивості особистості злочинця і його жертви. Інтерес криміналістики викликають лише ті властивості і якості жертви і злочинця, які впливають на процес детермінації механізму злочину [12, с. 27; 13, с. 15–19].

Основна цінність використання зв'язку «жертва — злочинець» при розслідуванні, на що, зокрема, звертають увагу вчені-криміналісти, полягає у тому,

що відомості про даний зв'язок допомагають встановити коло підозрюваних, особу злочинця чи жертви, або їх обох, а також з'ясувати інші важливі для процесу розслідування обставини злочину [14, с. 65]. З'ясування сутності взаємовідносин потерпілого і злочинця особливо важливе на початковому етапі розслідування, коли дуже важко встановити особу злочинця. У такому випадку ефективним є пошук особи, що вчинила злочин, через відомості про особу, що потерпіла від нього. Причому навіть якщо на місці вчинення злочину знайдений труп, зв'язок «жертва — злочинець» усе одно можна встановити, виявивши і дослідивши матеріальні сліди на тілі померлого, які також несуть інформацію про злочинця та важливі факти про механізм та обстановку вчинення злочину. Крім того, навіть якщо особа злочинця встановлена, зв'язок «жертва — злочинець» також важливо досліджувати, оскільки дані про нього можуть пролити світло на такі важливі обставини злочину, як його мотиви, цілі, саму обстановку його вчинення та інші важливі обставини.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок у цьому напрямі.

Слід сказати, що на сьогодні проблема систематизації даних про потерпілого (жертву злочину) та взаємозв'язок злочинця і жертви у кримінальних справах, особливо про насильницькі та корисливо-насильницькі злочини, досить складна. У криміналістиці поки що не склалося досить чітке уявлення про види криміналістично значущих зв'язків між потерпілим і злочинцем (хоча є досить вдалі спроби класифікувати їх), основи структури, теоретичного обґрунтування та ін. Потребують систематизації прийоми і методи криміналістичного виявлення, дослідження і використання відомостей про такі зв'язки з метою розслідування і розкриття злочинів [15, с. 184].

Однак залишається очевидним те, що дані про зв'язок «жертва — злочинець» служать засобом швидкого та повного встановлення всіх обставин злочину, у тому числі суб'єкта злочину, що робить використання даного зв'язку цінним інструментом у розслідуванні та боротьбі зі злочинами.

Із вищевикладеного стає зрозуміло, що тема використання зв'язку «жертва — злочинець» у розслідуванні є перспективним напрямком криміналістичних досліджень, виходячи з її наукової і практичної цінності, а тому потребує подальших наукових розробок.

Література

1. Белкин Р. С., Винберг А. И. Криминалистика. Общетеоретические проблемы. — М.: Юрид. лит., 1974. — 264 с.
2. Новинский И. И. Понятие связи в марксистской философии. — М.: Высшая школа, 1961. — 200 с.
3. Уемов А. И. Вещи, свойства и отношения. — М.: Издательство Академии наук СССР, 1963. — 184 с.
4. Бурданова В. С., Быков В. М. Виктимологические аспекты криминалистики. Учебное пособие. — Ташкент: Изд-во Ташк. ВШ МВД СССР, 1981. — 79 с.
5. Кушхов Р. Х. Взаимосвязь «преступник — потерпевший». Основания классификации последнего // Закон и право. — 2007. — № 7. — С. 82–83.
6. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. — 264 с.

7. Франк Л. В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. — Душанбе: Ирфон, 1977. — 237 с.
8. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем: монография. — М.: Издательство Московского университета, 1988. — 160 с.
9. Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. — Иркутск: Издательство Иркут. у-та, 1983. — 200 с.
10. Максимов С. В. Краткий криминологический словарь. — М.: Юристъ, 1995. — 31 с.
11. Алымов Д. В., Ищенко Е. П. Неопознанный труп как источник информации об отношениях между преступником и жертвой // Эксперт-криминалист: федеральный научно-практический журнал. — 2010. — № 2. — С. 2–4.
12. Малыгина Н. И. Личность преступника как объект исследования в криминалистике // Следователь. — 2004. — № 8 (76). — С. 27–29.
13. Чельшева О. В. Механизм преступления: понятие и значение для криминалистических исследований // Вестник криминалистики. — Вып. 4 (20). — М.: Спарк, 2006. — С. 15–19.
14. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: Монографія // Одеська національна юридична академія. — О.: Фенікс, 2007. — 260 с.
15. Чеголя В. И. Систематизация та використання у розслідуванні сексуальних вбивств відомостей про потерпілого (жертву злочину) // Криміналістичний вісник: науково-практичний збірник. — 2000. — Вип. 1. — С. 179–184.

Анотація

Кацук О. О. Значення використання зв'язку «жертва — злочинець» у розслідуванні злочинів. — Стаття.

У статті розкрито сутність і значення використання зв'язку «жертва — злочинець» у розслідуванні злочинів, виведена класифікація зв'язків між потерпілим і злочинцем. Зроблено висновок про те, що дані про зв'язок «жертва — злочинець» служать засобом швидкого та повного встановлення всіх обставин злочину, у тому числі суб'єкта злочину.

Ключові слова: зв'язок «жертва — злочинець», розслідування злочину.

Аннотация

Кацук О. А. Значение использования связи «жертва — преступник» в расследовании преступлений. — Статья.

В статье раскрыта сущность и значение использования связи «жертва — преступник» в расследовании преступлений, выведена классификация связей между пострадавшим и преступником. Сделан вывод о том, что данные о связи «жертва — преступник» служат средством быстрого и полного установления всех обстоятельств преступления, в том числе субъекта преступления.

Ключевые слова: связь «жертва — преступник», расследование преступлений.

Summary

Kaschuk O. O. A value of the use of connection a «victim — criminal» in investigation of crimes. — Article.

In the article the exposed essence and value of use of connection a «victim — criminal» in investigation of crimes, shown out classification of connections between a victim and criminal. Drawn conclusion that information about connection a «victim — criminal» serves as the means of rapid and complete establishment of all circumstances of crime, including subject of crime.

Keywords: connection a «victim — criminal», investigation of crime.